

Danske ornitologer langt fra hjemmet: fra P.W. Lund til international fuglebeskyttelse

JON FJELDSA

Lige siden oplysningstiden har den danske elite interesseret sig for fjerne lande. Det genspejles tydeligst i det kongelige kunstkammer med dets samling af eksotiske dyr. Fuglene spillede imidlertid en beskeden rolle sammenlignet med f.eks. konkylier, vel nok fordi man ikke var i stand til at konservere fugle, så deres naturlige skønhed forblev intakt. I Karsten Niebuhrs beretninger fra den berømte, af Kong Frederik V udsendte ekspedition til "det lykkelige Arabien" (1761-67, se Hansen 1962), er fuglene knap nok nævnt, hvis man da ser bort fra, at han gav den første beskrivelse af det spektakulære fugletræk ved Rødehavet. Ornitologien syntes også fraværende, da Danmark i 1800-tallet begyndte at udsendte havbiologiske ekspeditioner. På jordomsejlingen med korvetten Galathea i 1845-47 deltog godt nok en ornitolog, den holstenske professor Wilhelm F.G. Behn, men da Sønderjylland siden blev tysk, endte hans dagbøger og de 1711 indsamlede fugle i Berlin, hvor materialet siden har ligget ubearbejdet hen.

Ornitologi var ikke rigtig anerkendt som videnskabsgren i datidens Danmark, men blev betragtet som en hobby for godsejere og naturinteresserede spidsborgere. En af guldalderens meget kendte forskere, Peter Wilhelm Lund, indsamlede dog fugle i Brasilien. Han var økonomisk uafhængig og rejste til Brasilien i 1825, angiveligt af helbredsgrunde. Hans fugle blev sendt til det Kongelige Naturhistoriske Museum i Stormgade, hvor mange hundrede eksemplarer blev udstoppet og var en vigtig attraktion, om end de stod i skyggen af de store samlinger af knogler af bl.a. uddøde kæmpepødvendyr og skjolddyr, som han udgravede i Brasilhøjlandets kalkstensgrotter, og for hvilke han blev berømt viden om (Stangerup 1981). Bearbejdelsen af hans fugledata blev overtaget af professor Johannes Theodor Reinhardt, som besøgte ham i tre omgange i Minas Gerais og i øvrigt var tilsynsførende inspektør for Lunds samlinger i København. Han udgav den første større afhandling om Brasilhøjlandets fugleliv – på dansk (Reinhardt 1870). Takket være Niels Krabbe er oplysningerne om Lunds og Reinhardts fugle nu (2006) endelig ved at være bearbejdet for publicering på engelsk som et historisk dokument over Brasilhøjlandets fugleliv dengang, inden det hele var ændret til kulturlandskab.

Ornitologisk feltarbejde foregik dengang med haglbøssen som det vigtigste hjælpemiddel. Vi befandt os i den fase i ornitologiens historie, hvor man simpelt hen ville opdage og beskrive mangfoldigheden af verdens fugle. Og det krævede, at man havde fuglene i hånden. Vi skal huske på, at man manglede felthåndbøger, og heller ikke havde særlig gode kikkerte. Velstående mennesker havde godt nok biblioteker med diverse zootopologiske afhandlinger, plancheværker og videnskabelige tidsskrifter, men det var ikke noget, man tog med i håndtasken. Man var henvist til at indsamle og præparere fuglene og bringe dem hjem til bestemmelse. Det højeste mål var at opdage og navngive nye arter for videnskaben.

Tiden efter 1906

Omkring tiden for DOFs tilblivelse var de fleste kulturlande, og især kolonimagterne, i fuld gang med indsamlingsekspeditioner under fjerne himmelstrøg. Danmark var imidlertid bagefter på dette område. DOFTs tidligste årgange har nogle beretninger om fuglelivet i Sydeuropa og på De Dansk-Vestindiske Øer (Mortensen 1908, Kramp 1912), men det holdt hurtigt op. I mellemkrigsårenes depressionstid synes interessen for fugle uden for Danmarks grænser at nå et minimum. Tidsskriftets mange ornitologiske beretninger var af ret lokal karakter, på nær beretningerne fra den 5te Thuleekspedition 1921-25 og nogle bidrag fra det nordatlantiske område af den unge Finn Salomonsen.

Først omkring 1930 kommer der nogle få danske ornitologiske forskningsrejser til 'de varme lande'. Konservator Harry Madsen indsamlede fugle i 'Fransk Sudan' (Mali) og Nigeria i 1927 under professor O. Olufsens ekspedition. Han kom hjem med 556 fugleskind (Paludan 1936). Knud Paludan, som havde studeret ornitologi hos datidens store ornitologiske guru, Erwin Stresemann i Berlin, var på ekspedition i Iran i 1935 (Paludan 1938) og deltog i 1947-49 i Henning Haslund-Christensens ekspedition i Afghanistan (Paludan 1959), hvor han efter ekspeditionslederens død måtte overtage kommandoen. Ekspeditionen kom vidt omkring i landet, og Paludans arbejde repræsenterer den første omfattende ornitologiske ud-

forskning af dette enorme, bjergfyldte land. De mange tusind fugleskind på Zoologisk Museum er stadigvæk en vigtig kilde til forskning.

Udenlandsdanskere

For fuldstændighedens skyld vil jeg her omtale nogle ornitologisk aktive udenlandsdanskere, om end deres tilknytning til det danske ornitologiske miljø og DOF var ganske perifer.

Knud Andersen (1867 – ca 1918) repræsenterer en særpræget ornitolog-skæbne. Han var ifølge Otto Helms en stor begavelse, som lavede nogle interessante undersøgelser på Færøerne; men han nåede aldrig at fuldføre sine studier og formåede åbenbart gennem hele sit levnedsløb at træffe de forkerte beslutninger. Han modtog 1901 et tilbud om ansættelse ved fyrst Ferdinands zoologiske museum i Sofia, og hans breve derfra, som beskrives af Helms (1943), tyder på stor skuffelse og frustration over arbejdsforholdene. Ind imellem berettede han dog om fuglelivet, bl.a. om det overvældende rovfugletræk ved Sortehavet. I 1904 lykkedes det ham at komme fri fra ansættelsen; han arbejdede kortvarigt ved museerne i Berlin og London, men derefter forsvinder sporene.

C.J.O.M. Aagaard udgav i 1930 *The Common Birds of Bangkok*. Ifølge anmeldelsen i DOFT (Jørgensen 1929) var han "kendt af mange danske Ornithologer", men det er desværre ikke lykkedes mig at finde oplysninger om hans levnedsløb, ud over at han opholdt sig i Thailand fra 1909 til 1932 som maskinmester og plantagebestyrer. Han interesserede sig især for de overvintrende vade-fugle. Mange af disse opbevares i dag på Zoologisk Museum i København (Jørgensen 1949), men nogle er også havnet i andre museer og privatsamlinger.

Konservator Johan Mogensen gennemrejste Argentina fra nord til syd ca 1910-1930 og indsamlede fugle og pattedyr til forskellige museer, bl.a. Zoologisk Museum i København. Han indsamlede hele 13 nye fugleracer, som dog formelt blev beskrevet af andre. Han udgav også en bog om Argentinas dyr og fugle (Mogensen 1930), men det er tvivlsomt, om denne dansksprogede publikation, med ret primitive tegninger, har haft nogen større betydning.

Thorkild Andersen, en dansk plantageejer i Tanzania, indsamlede fugle fra 1947. Det skete i første omgang, fordi han herigennem kunne lære fuglene omkring sine sisalplantager bedre at kende, for det var svært at skaffe litteratur. Han må dog have været i kontakt med britiske ornitologer, idet det lykkedes ham at overtage en meget øvet fugleskind-

lægger, Salim Asumani, fra den berømte engelske ornitolog R.E. Moreau i Usambarabjergene. Andersen og hans assistenter kom vidt omkring og indsamlede efterhånden fugle i alle dele af det vidstrakte land. Efterhånden nåede hans samling op på næsten 9000 skind og repræsenterer langt den vigtigste samling af tanzanianske fugle.

Omkring 1960 fik sisalplantagerne hård konkurrence, idet nylonrebet udkonkurrerede sisalrebet. I de økonomiske trange tider begyndte Andersen at sælge sine samlinger, og i 1967 opgav han sin aktivitet i Tanzania. Først og fremmest henvendte Andersen sig til København, hvor Zoologisk Museum i dag har godt 4000 af hans fugle. Men desværre måtte han se på hvem, der kunne betalte mest, og andre dele af samlingen blev derfor spredt til museerne i Leiden, Bonn, Stuttgart og Basel. Jeg er nu, sammen med Lars Dinesen, ved at have gennemgået hele materialet, så det forhåbentlig snart bliver muligt at offentliggøre en samlet oversigt over Andersens indsats.

Fra Sibirien til Danmark

Professor Hans Johansen (1897-1973; Fig. 1) indtager en ganske særlig stilling i dansk ornitologi. Han var barn af danske forældre i et tysk-sproget miljø i Letland, studerede zoologi i Tomsk i Vestsibirien, deltog i den russiske revolution blandt de røde partisaner i Altaibjergene, udforskede Sibiriens fugleliv, men måtte så flygte for stalin-tidens mistænkeliggørelse af russere af 'fremmed herkomst'. Han endte derfor sit virke på Zoologisk Museum i København, hvor han var ringmærkningschef fra 1944 til 1967.

Johansens store indsats som ornitolog lå i Vestsibirien, med udgangspunkt i universitetet i Tomsk. Herfra udforskede han store dele af Vestsibirien og Altaibjergene på grænsen mod Mongoliet. Hans levnedsløb, som beskrives af Løppenthin (1974) og Nowak (2005), var ikke let. Med de store omvæltninger omkring revolutionen måtte han klare tilværelsen med skiftende job som skovhugger, garderobevagt, partisan, lærer, yakoksehyrde, bogholder, bestyrer af pelsdyrjagten på Beringøen o.a., inden han fra 1931 blev professor i Tomsk. I 1937 måtte han, med dags varsel, forlade Sovjetunionen, og han boede først i Randstaterne, før han i 1944 kom til Danmark. Her var hans tilværelse nok mere sikker, men han var næppe tilfreds. Han var vant til livet under åben himmel og kunne klare den sibiriske vinter ved et lejrball, men havde svært ved at udholde den 'civiliserede' verden. Han foretrak ensomheden i et lille hus på Læsø, som han siden hen testamenterede til Københavns Uni-

Fig. 1. Hans Johansen, som var chef for ringmærkningen ved Zoologisk Museum 1946-62, havde en 'eksotisk' baggrund som zoologiprofessor i Tomsk i Sibirien, og han var også en af de store pionerer i udforskningen af Sibiriens fugleliv. Her ses han (med sort skæg) med russiske zoologistuderende. Arkivfoto.

versitet. Men der blev heldigvis også lejlighed til at 'flygte' ud i felten på ekspeditioner til Svalbard, Lapland (som han opfattede som et gensyn med 'den himmelske tundra'), Canada, Ecuador, Chile, Ildlandet, Østafrika og Nepal. Man fornemmer en rastløs sjæl, som kun havde ro i vildmarken. I sit inderste forblev han Sibirjak, som man siger på russisk.

Johansens hovedværker om Vestsibiriens fuglefauna (Johansen 1943-61) og om den arktiske fuglefaunas oprindelse (Johansen 1956-58) blev skrevet efter 'flugten' fra Sibirien. I tiden efter krigen lykkedes det med diplomatiske finurligheder og hjælp fra russiske kolleger at få hans samlinger med 5000 sibiriske fugleskind og en næsten komplet samling af datidens russiske ornitologiske litteratur til Zoologisk Museum i København.

Krigsfangen i Kina

Hvor mange af nutidens ornitologer kender ikke Beidahe (Peitaiho) eller Happy Island? Det er simpelt hen stedet hvor man i dag ser fugletræk ved

Kinas kyst. Men sådan var det ikke i 1942, da dr. Axel Hemmingsen (1900-1978) ankom her.

Hemmingsen kunne, efter en epokegørende indsats ved nobelprisvinderen August Kroghs Insulinlaboratorium (som senere blev til NOVO Nordisk), forlade stedet med en 'gyldent håndtryk', som betød en betydelig frihed til at dyrke hans fugle hobby. Hemmingsens store fortjeneste på insulinlaboratoriet bestod i, at han, under anvendelse af statistiske metoder på et tidspunkt, hvor dette var ret ualmindeligt blandt biologer, kunne løse spørgsmålet om, hvordan man skulle dosere insulin på en hensigtsmæssig måde. Men han var efter sigende noget tung at danse med og fik derfor fra 1933 en status som "ekstern konsulent", hvilket tillod ham at rejse ud i verden.

Desværre skete så det, at hans oplevelsesrejse til Selskabsøerne i 1939 kom til at kollidere med udbruddet af japanernes krig i Stillehavet. Dermed var han pludselig blevet krigsfange på Tahiti, hvorfra det dog lykkedes ham at blive overflyttet til Kina, hvor han var interneret fra 1942. Her kom

han i kontakt med to amerikanske ornitologer med indgående kendskab til Kinas fugle, men amerikanerne havnede naturligvis i regulært krigsfangenskab, så Hemmingsen kunne overtage deres sommersted ved Beidahe. Her kunne han så, under venlig japansk bevogtning, studere fugle uafbrudt i tre år, indtil krigens ophør gjorde det muligt for ham at rejse hjem.

Resultatet af dette ufrivillige ophold var en ubrudt observationsserie, som selv i dag må betegnes som enestående i Kinas ornitologiske historie. Med hjælp fra J.A. Guildal lykkedes det i 1968 at få hele materialet bearbejdet og offentliggjort som en mægtig monografi over Nordøstkinas fugleliv. Arbejdet udkom som to bind fra Zoologisk Museum (Hemmingsen 1951, Hemmingsen & Guildal 1968), som siden blev udgivet samlet i Hong Kong – en bog, som gjorde Beidahe kendt i verden.

En gruppe engelske biologistuderende fra Cambridge rejste til Beidahe i 1985 og gentog Hemmingsens observationer. Her kunne man heldigvis konstatere, at de fleste fuglearter stadigvæk forekom i store antal, men enkelte, såsom Snetrane og Stortrappe, var gået voldsomt tilbage. Beidahe er stadig et af Kinas bedste fuglesteder, som hvert år besøges af mange vestlige ornitologer, inkl. danske, og morsomt nok bor en dansk ornitolog, Jesper Hornskov, i dag i Beidahe, hvor han lever af at guide fugleture i hele Kina.

Rejselysten tager til

Efter den lange 'indespærring' under 2. verdenskrig brændte mange danskere efter at komme ud og se eksotiske fuglesteder. I første omgang drejede det sig mest om rejser til Lapland eller det sydlige Europa, for længere rejser var kun for folk med en institution i ryggen, eller med mange penge.

Den farverige fabrikant og storvildtjæger Bøje Benzon skaffede store afrikanske pattedyr og fugle – døde såvel som levende – til Zoologisk Museum og Zoo. Han bekostede selv fangst, transport og udstopning. Hans vigtigste indsats var en stor indsamlingsekspedition i det centrale Afrika i 1946-47. De store dyr fra Afrikas savanner var en kæmpeattraktion på Zoologisk Museum i Krystalgade, men han samlede også fugle. Bøje Benzon var en entusiastisk jæger, men kom efterhånden til at arbejde mere med at beskytte fuglene end med at beskyde dem. Han var formand for den danske sektion af ICBP (forgængeren for BirdLife International) i 37 år og medlem af Europabestyrelsen i 12 år, og også en kendt skikkelse i DOF.

Helge Volsøe (1908-68), der i 25 år var professor Spårøcks højre hånd ved Københavns Universitet,

og som i sine sidste leveår var direktør for Zoologisk Museum, foretog nogle fugleindsamlinger i Vestafrika og studerede i 1947 og 1950-55 Kanarieøernes fugle. Hans arbejde var dengang et væsentligt bidrag til forståelsen af øsamfunds opståen og udvikling.

Kaj E. Westerskov (1919-2003) var oprindelig uddannet som skovfoged, men blev mest kendt herhjemme for sin forskning omkring Urfuglen og hans forudsigelser om den danske bestands undergang (Westerskov 1943). Efter krigen tog han en masteruddannelse i vildtbiologi i USA, og efter en kort ansættelse på Vildtbiologisk Station (Kalø) tog han i 1952 til New Zealand for at redde den truede Takahe, en stor flyveudygtig sultanhøne. I det nye hjemland vil han dog frem for alt huskes som grundlægger af den højere uddannelse i vildtbiologi og som lærer og inspirator for en generation af vildtbiologer.

To berømte ekspeditioner

Danmark gjorde sig midt i 1900-tallet bemærket ved to ekspeditioner, som stadigvæk rangerer som vigtige begivenheder i udforskningen af verden, nemlig den anden Galathea-ekspedition og Noona Dan-ekspeditionen. Først og fremmest drejede det sig om en pionerindsats i udforskningen af dybhavet, men ornitologien – primært repræsenteret ved Finn Salomonsen og Lorenz Ferdinand – var også med og steg i land på diverse eksotiske øer. Salomonsen, som koketterede med at "ikke engang jeg kender alle verdens fugle", havde et formidabelt overblik over fordums ekspeditioner og samlingerne i forskellige internationale museer. Han sørgede derfor for, at ekspeditionerne kom til at udfylde nogle af de hvide pletter på ornitologiens verdenskort.

Jordomsejlingen med fregatten Galathea (1950-52; se Bruun et al. 1953) repræsenterer den største danske videnskabelige enkeltindsats nogensinde. Ud over talrige forskere fra ind- og udland, der deltog under kortere eller længere etaper, var der en besætning på 30 officerer og 62 værnepligtige. Hovedvægten var at undersøge, om der fandtes liv i oceanernes største dyb, lige ned til Filippinergravens bund i 10000 meters dybde.

Finn Salomonsen ledede feltarbejdet på Mindanao, den sydligste større ø i Filippinerne. Det var her tale om god gammeldags ekspeditionsaktivitet med haglbøssen som værktøj blandt indfødte stammer i bjergregnskoven (Salomonsen 1952). Området er spændende med mange endemiske fuglearter, og ekspeditionsdeltagerne oplevede også at blive taget til fange af en muslimsk gue-

rillagruppe. Blot er det i dag irriterende at tænke på, at de under opholdet i Bukidnonbjergene ikke opdagede Bukidnonskovsneppen, som først blev beskrevet i 2001 (Kennedy et al. 2001).

Salomonsen forlod ekspeditionen efter opholdet på Mindanao, og Lorenz Ferdinand steg på, formelt som skibslæge, men der var ikke flere patienter, end at han også fik god tid til ornitologien. Under rejsen gennem den Melanesiske ø-verden fokuserede han især på havfuglene, hvilket dengang var en krævende opgave, da der ikke fandtes gode bøger for feltbestemmelse. Han fangede bl.a. adskillige levende Kongealbatrosser (se foto i DOFT 95: 105, 2001). De blev 'farvemærket' (men aldrig genset), på nær 28 individer som i dag fylder godt i Zoologisk Museums samlinger.

Endnu mere spændende i ornitologisk henseende var ekspeditionen i 1961-62 med skibsreder Knud Lauritzens træskonnert Noona Dan i det indoaustralske område. Også dette var en marinbiologisk ekspedition, men med mulighed for at stige i land på eksotiske øer. Under ekspeditionens ophold på Filippinerne døde konservator Erik Petersen fra Zoologisk Museum af noget så banalt som et hvepsestik, og flere ekspeditionsdeltagere

ville da vende hjem, med mindre der kom en læge ombord. Så der var atter bud efter Lorenz Ferdinand, og han tog af sted så snart han havde fundet en vikar til sin lægepraksis. I alt blev der indsamlet 2322 fugle, bl.a. fra Filippinerne og Bismarck- og Salomonøerne. Materialet er bl.a. indgået i Ernst Mayrs og Jared Diamonds store analyse af artsdannelse i den melanesiske ø-verden (Mayr & Diamond 2001).

Nye asiensfarere

Rejseaktiviteten tog for alvor fart i 1970'erne. Det var nemmere at rejse, og nu var der ikke kun tale om ekspeditioner, men om almindelig rejselyst, hvor DOFere kom til Kina, Indien, Centralasien og andre eksotiske mål. Mange DOFere vovede også opgaven som rejsearrangører, og mange flere kunne dermed komme ud via Københavnsafdelingens storture. Jeg vil imidlertid ikke gøre mere ud af de ornitologiske oplevelsesrejser, men kun omtale dem, der tog ud med de 'ædlere' formål forskning og fuglebeskyttelse.

Bl.a. opildnet af Lorenz Ferdinands farverige beretninger fra Galathea- og Noona Dan-ekspeditionerne, og hans engagerede omtale af miljø-

Fig. 2. Finn Danielsen i sin foretrukne biotop, mangrovesumpen. Foto: Finn Danielsen.

problemer og mærkværdige fugle som miniveter og malkohaer, opstod tanken om at indsamle data, som kunne bruges til fuglebeskyttelsen gennem ICBP. Som et spontant initiativ blandt foreningens unge, rejselystne græsrodder opstod i 1986 Dansk Ornitologisk Forenings Arbejdsgruppe For International Fuglebeskyttelse (DAFIF). Det gik ud på, at man skulle tilrettelægge sin ferierejse, så man kunne hjælpe den internationale fuglebeskyttelse, enten med data om truede arter eller lidet kendte lokaliteter, eller med frivillig arbejdskraft i igangværende projekter.

Mange DAFIFere tog til Asien. Indsatsen var måske noget præget af tilfældigheder, og den var også hæmmet af, at ICBP dengang ikke rigtig havde kapacitet til at vejlede de rejsende, og ej heller databasesystemer, som kunne opsuge de mange oplysninger. Men alligevel varede det ikke længe, før det lykkedes at søsætte nogle store DOF-projekter, som satte sig varige spor!

Finn Danielsen (Fig. 2) iværksatte fra 1984 et omfattende projekt på Sumatra i samarbejde med hollandske biologer, og det fik efterhånden god økonomisk støtte fra flere sider. Målet var at kortlægge forekomsterne af mangrovesumpe og vadefuglerastpladser, og til den ende fik man organiseret fugletællinger fra fly. Et indtil da ukendt vadehav med næsten en million rastende sibiriske vadefugle blev opdaget. Der var også store ynglekolonier, bl.a. af den truede Mangrovestork. Området var også et vigtigt område for udvikling af moderne skovbrug, fiskeri og landbrug, men man havde ikke taget højde for, hvorvidt denne udvikling var bæredygtig, og i hvilken grad lokalbefolkningen var afhængig af de naturlige økosystemer. Ødelæggelse af mangrovesumperne ville true kystfiskeriet, og to millioner mennesker kunne imødesee en fremtid med mangel på basale fornødenheder som mad og brændsel. Projektrapporten (Danielsen & Verheugt 1990) indeholdt en flot analyse af problemerne, og med en dygtig lobbyindsats lykkedes det at få provinsens guvernør til at ændre udviklingsplanerne. Provisen er fortsat stærkt engageret i at beskytte kystmangroverne. Finn Danielsen har for nylig kunnet levere nye argumenter ved at påvise, at mangroveskove yder et effektivt værn mod tsunamier (Danielsen et al. 2005).

Da DAFIF planlagde en ekspedition til Filippinerne (1991-92) havde man måske næppe forudset, hvad det ville udvikle sig til. DOFs daværende internationalt orienterede direktør, Arne Jensen, som var den fødte organisator, gik ind i arbejdet. Filippinerne lignede dengang en miljøkatastrofe.

På grund af u hæmmet afskovning havde landet verdensrekord i antallet af kritisk truede fugle, og ved flere lejligheder medførte afskovningen mudderskred, som dræbte i tusindvis af mennesker. DAFIF-holdet ville i første omgang udforske de sidste større intakte skovområder (Danielsen et al. 1994), men de ville også oplære nogle lokale, skabe lokalt engagement og finde nye indfaldsvinkler til naturforvaltningen. Det blev den hidtil største tværfaglige naturbevarende indsats på Filippinerne, og den fik en sneboldeffekt, som egentlig var langt vigtigere end selve DAFIF-projektet. Dette blev nemlig afløst af et syvårigt projekt under Verdensbanken, med Arne Jensen som chefrådgiver. Han måtte lægge kikkerten og notesbogen, leve op til bankens udfordringer og føre kampen mod tømmerfirmaer og bureaukrati. En ny strategi blev indledt med intimt samarbejde mellem myndigheder og lokalbefolkning, hvor sidstnævnte blev direkte involveret i monitorering og beslutninger (se Danielsen et al. 2000). Projektet betød et vendepunkt i kampen for miljøet på Filippinerne.

I en periode var der mange danske ornitologer i Mellemøsten, hvor især fugletrækket over Eilat i Israel tiltrak mange. Steen Christensen begyndte som udstationeret FN-soldat på Cypern i begyndelsen af 1960'erne. I de følgende årtier besøgte han store dele af regionen, hvor han især interesserede sig for rovfugletrækket (se f.eks. Porter et al. 1981, Christensen et al. 1982), men fik et stort kendskab til alle fuglene (Hollom et al. 1988, Porter et al. 1996; se også kapitlet side 294). Ole Frode Jakobsens fugletur til Israel i 1965 inspirerede flere andre danske fuglekiggere til at rejse derned. Per Schlüter bosatte sig der fra 1966 til 1984 og bestyrede i flere år Hulareservatet, et vigtigt vådområde i den nordlige del af landet. Niels Krabbe kom til i 1968 og var i flere år sammen med Schlüter ringmærker for et Smithsonian Institution-studium af trækfugle i Sinai. Krabbe samlede frem til 1973 alle ringmærkningsdata og observationer fra den stadigt stigende mængde af fuglekiggere i Eilat på et enormt papirark kaldet 'Dødehavsrullerne', data som indgik i senere publikationer om Israels fugle. Senere studerede Uffe Gjøl Sørensen og Ib Kragh Petersen især de store koncentrationer af vandfugle i kystlaguner og saltsøer i Egypten (se Sørensen & Petersen 1991).

Andesbjergene

Zoologisk Museum har i 25 år spillet en central rolle i udforskningen af fuglelivet i verdens artsrigeste område, Andesbjergene, og adskillige DOF-ere har i årenes løb været med. Arbejdet udsprang

egentlig af min langvarige interesse for lappedykker, idet Andesregionen var centrum for gruppens evolution. Det førte til en række detaljerede undersøgelser i nogle af Andesbjergenes bedste fuglesøer (f.eks. Fjeldså 1982, 2004), men et nok så væsentligt resultat var erkendelsen af, at der ikke rigtig kunne komme gang i ornitologisk arbejde her uden en moderne fuglebog. Det var kun én ting at gøre: at påtage sig opgaven og gå i gang, først og fremmest med at lære arterne bedre at kende. Mange arter var dengang kun kendt fra enkelte indsamlinger mange år tidligere, og man vidste intet om deres biologi eller stemmer.

Opgaven var skræmmende kompleks, så jeg allierede mig med Niels Krabbe (Fig. 3), en mand af den rette 'støbning', med den nødvendige fornemmelse for fuglestemmer og detaljer, et tilstrækkelig stædigt gå-på-mod og med erfaring i at overleve under de mest ekstreme feltbetingelser. Sammen hjemsøgte vi så i 1980erne Andesbjergene fra nord til syd med det mål at lære arternes levesteder, feltkendetegn og stemmer at kende. Det blev nogle oplevelsesrige, men tit dramatiske ture med

næsten daglige udfordringer med oversvømmelser, jordskred og problemer med såvel guerillagrupper som emsige embedsmænd. Mellem ekspeditionerne gennemgik vi alle museumssamlinger fra området, i alt ca 100000 fugleskind, med henblik på at forstå raceforskelle, aldersvariation o.l.

Der er stadigvæk en del vi ikke ved om Andesbjergenes fugle, men alt i alt lykkedes projektet ret godt. Bogen udkom i 1990 (Fjeldså & Krabbe 1990) og fik status som 'bibelen' over Andesbjergenes fugle – den går populært under navnet *Getting high in the Andes*.

Arbejdet gav også en god fornemmelse for miljøproblemerne i området. Især har jeg fokuseret på de meget højtliggende områder, hvor jeg sammen med en tysk botaniker kom frem til, at den dominerende vegetation af kedelig græssteppe er et kulturlandskab, skabt af overgræsning og afbrænding (ligesom den jyske hede). Den oprindelige vegetation af busksteppe og lysåben skov er næsten væk, og er dermed et af verdens mest truede økosystemer. Der blev lavet en forvaltningsplan (Fjeldså & Kessler 1996; også udgivet på spansk), der er

Fig. 3. Niels Krabbe byder på kaffe i 4600 meters højde (Milloc-passet i Peru, 1982). Foto: J. Fjeldså.

afholdt to internationale kongresser om emnet, og med flere meget aktive grupper er der i dag god gang i oplysningsarbejde og skovrejsning. Det er opløftende at se en ung generation af lokale miljøentusiaster tage over.

Niels Krabbe var ansat et år ved ICBP i Cambridge for at skrive om Andesbjergenes truede fugle til rødlistebogen *Threatened Birds of the Americas* (Collar et al. 1992). Så var det ud i felten igen. I 10 år boede han i Ecuador og arbejdede med at skaffe mere viden om områdets mest truede fuglearter, frem for alt den Gulørede Parakit (hvis formentlig eneste ynglebestand blev fundet i et guerillakontrolleret område i Colombia) og Lyskronet Kratfinke, som Niels genopdagede, og som i dag kun findes på én lokalitet.

Studenterprojekter

Zoologisk Museums forskningsprojekter i Andesbjergene, Afrika og Asien bød på mange muligheder for projektdeltagelse for unge ornitologer, både frivillige DOFere og studenter, som efter et tropeøkologisk specialeprojekt var fagligt rustede til internationalt arbejde i miljøorganisationer eller som konsulenter. Dette var en bevidst satsning, idet Danmarks ulandsbistand i 1990erne havde en glædelig fokusering på miljø. Desværre har situationen jo været mere dystre siden regeringsskiftet i 2001, hvor Danmark skar radikalt ned på sin miljø- og ulandsstøtte.

Meget af aktiviteten foregik i Tanzania med særligt fokus på regnskoven i Eastern Arc Mountains. Der kom tilstrækkelig opmærksomhed om dette område til, at det fra 2000 blev anerkendt som et af verdens 'biologiske hotspots', hvor mange miljøorganisationer nu koncentrerer deres indsats. Et af projekterne, en grundig udforskning af Ulugurubjergene i 1993, blev det faglige grundlag for DOFs senere engagement her, inkl. et Danidafinansieret projekt for at bevare regnskoven (se f.eks. Pedersen & Christensen 2003).

For mange af deltagerne blev disse projekter starten på en lang karriere med international naturbeskyttelse. Michael Køie Poulsen startede som DAFIFer i Fransk Polynesien og senere i Ecuador (specialeprojekt) og på Filippinerne. Senere var han ansat i BirdLife-hovedkvarteret med ansvar for at udvikle deres program for støtte til unge projektmagere (BP Conservation Awards), og dernæst udstationeret som projektleder på Molukkerne. Han har i de seneste år haft diverse andre udstationeringer i u-lande. Flemming Pagh Jensen, Thomas Lehmsberg og Lars Dinesen startede med studenterprojekter i Udzungwabjergene i Tanzania og har arbejdet vide-

re med projektarbejde i Afrika; Thomas var rådgiver på DOFs Uluguru-projekt, og Lars var i en periode Danida-ansat rådgiver med henblik på at få gang i beskyttelsen af vådområder i Tanzania. Hanne Bloch startede med et studenterprojekt i Ecuador og brugte flere år på at hjælpe en lokal miljøorganisation på benene. På vej til en ny opgave omkom hun i 1998 ved en tragisk flyulykke, men har nu fået et evigt minde, idet en beskyttet tågeskov er navngivet efter hende (Krabbe 2001). Anita Pedersen, som lavede sit specialeprojekt i Den Røde Flods delta i Vietnam i 1994, er i dag DOFs internationale medarbejder.

Skiftende roller

DOFs internationale engagement opstod, som så meget andet i DOF, på en noget anarkistisk facon. Mange DOFere, som fra 1970erne kom ud i den store verden, bragte personlige vidnesbyrd i foreningens blade om truslerne mod eksotiske økosystemer, og om hvordan danske trækfugle var truet af jagt og miljøødelæggelser derude. Drivkraften var tit eventyrlyst, men den gav gradvist plads til en mere planlagt og strategisk satsning.

Danmarks engagement i international fuglebeskyttelse lå indtil 1980erne formelt i den danske sektion af ICBP, som havde til huse på Zoologisk Museum. Sektionen var næppe særlig synlig før der i 1980erne pludselig opstod en synergi mellem græsrodterne i DOF (DAFIF) og Zoologisk Museums tropeforskning. ICBP-sektionen var en overgang forum for drøftelser om hvordan denne synergi kunne udvikles. Jan Dyck (ved Zoologisk Institut) koordinerede de første grupper af DAFIF-ere, der talte fugle på tanzanianske kystlokaliteter, og Lorenz Ferdinand, Arne Jensen og Finn Danielson støbte kuglerne til DOF-projekter i Indonesien og Filippinerne.

Det stod hurtigt klart, at der var behov for en klarere og mere enstrengt tilgang, og at denne burde forankres i DOF. ICBP-sektionen afgik ved døden, og DOF overtog det internationale ansvar. Første skridt blev at overbevise DOFs hovedbestyrelse om, at DOFs arbejde for fuglene måtte bygge på en grænseoverskridende vision. Fuglene kender ikke grænser, og DOF måtte tage bestik af, hvor truslerne mod vore fugle især ligger, og vi burde også engagere os dér, hvor behovet er størst, og hvor vi virkelig kan gøre en forskel, især i udviklingslandene.

I 1986 besluttede DOFs Repræsentantskab at udvide formålparagraffen, og i 1991 fik det internationale engagement et kraftigt løft med en stort anlagt mediekampagne om jagten på Malta

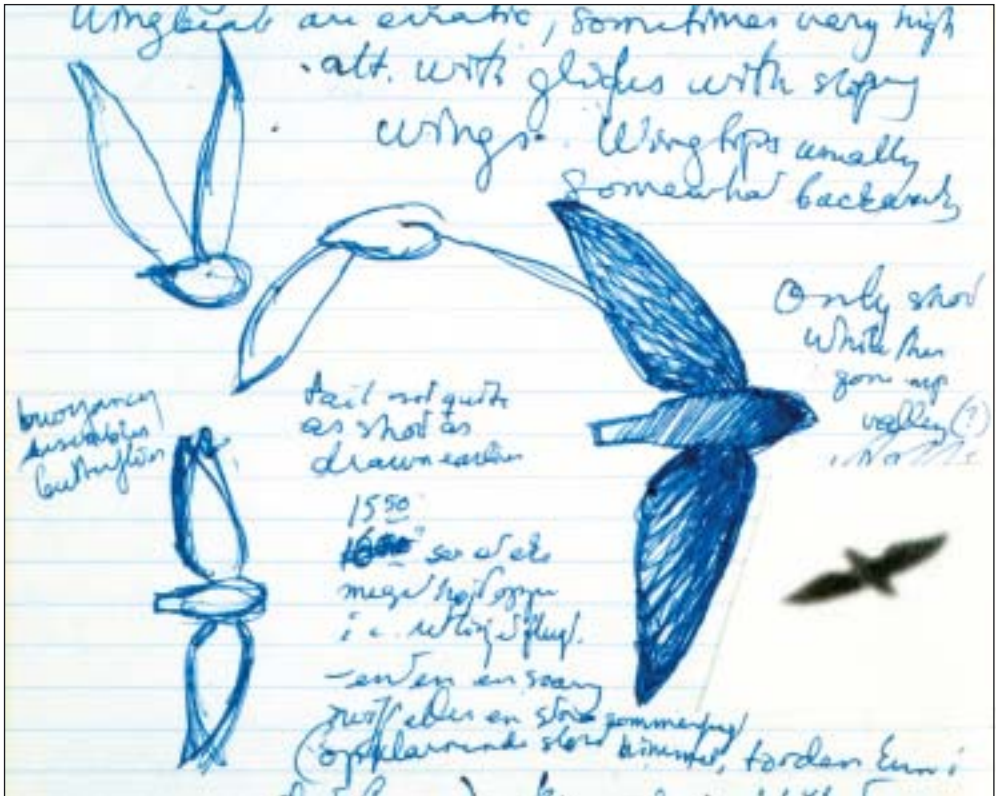

Fig. 4. En af verdens ubeskrevne fuglearter – en meget stor, bredvinget sejler, som ved flere lejligheder er set i Kahuzi-Biega-området i Congo (feltskitser og indsat foto, 24. september 1992, J. Fjeldså).

under mottoet "Det kan være fugle fra din have" (se Johannsen 1991).

Det næste skridt var at knytte DOF tættere til ICBP, så vi kunne udnytte deres ekspertise. DOF havde i mange år været med på sidelinjen, f.eks. som deltager i verdenskonferencerne. ICBP var langt hurtigere ude end de andre internationale miljøorganisationer med globale prioriteringsanalyser (ICBP 1992), og vi ville godt arbejde inden for disse prioriteter. Men vi var kritiske overfor deres Cambridge-centrerede tilgang og organisationsform. Vi ville sikre DOFs identitet og undgå at blive en afdeling af den internationale organisation. Lorenz Ferdinand, Arne Jensen, Hans Meltofte og jeg deltog i talrige møder i Cambridge om hvordan fremtidens internationale fuglebeskyttelse skulle organiseres. Og vi fik det i høj grad, som vi ønskede det, med en fuldt demokratisk partnerskabsmodel, hvor alle deltagende nationale

organisationer har indflydelse på den globale dagsorden. Det endte med, at ICBP blev til BirdLife International, som i dag har over 100 medlemslande. DOF underskrev partnerskabsaftalen i 1992 og har haft vigtige poster i såvel Europa- som Verdensbestyrelserne.

Fra 1994 havde DOF et rådgivende internationalt udvalg, og i 1995 begyndte opbygningen af en internationale afdeling, som siden har arbejdet professionelt med at udvikle projekter overvejende for offentlige bistandsmidler. DOF har markedsført sin tilgang og projekterfaringer med en flot publikation, *Fugle kender ingen grænser* (Strange 1996), og medlemmerne er løbende blevet orienteret med internationale bilag til bladet *Fugle og Natur* (Pedersen 1999, Christensen 2001, Pedersen & Christensen 2003, Pedersen & Røjle 2004, Holm et al. 2005, Christensen 2006). I takt med at Danmarks miljøbistand, og dermed vore mu-

ligheder for projektfinansiering, ændrer sig, skal der for tiden arbejdes hårdt med at videreudvikle DOFs internationale strategi. Primært må vi satse på det, vi er gode til i Danmark: at dokumentere og arbejde med praktisk beskyttelse og forvaltning af gode fuglelokaliteter. Disse erfaringerne må gives videre, og her er det vigtigt, at DOFs medlemmer er med og engageres i projekterne. Det er godt for vor arbejdsform, at hele BirdLife-systemet følger de samme koncepter f.eks. med Caretaker-grupper knyttet til de vigtigste fuglelokaliteter (Important Bird Areas). DOFs erfaringer med hjælp til opbygning af organisationer i andre lande har derimod været blandede, så det er nok ikke der, vi skal satse mest.

Som det fremgår, er historien bag DOFs internationale engagement kompleks, og den samlede buket af internationale projekter i DOF-regi bærer præg af de skiftende tilgange og muligheder. I dag (2006) er DOF ansvarlig for Danida-financierede projekter i Ulugurubjergene i Tanzania, i Kenya-højlandet og på øen Sumba i Indonesien, og vi har en rådgivende rolle i forhold til beskyttelsen af Prespasøen på grænsen mellem Grækenland, Makedonien og Albanien. Desuden arbejdes der nu mere målbevidst for at sikre et større engagement hos DOFs medlemmer og supplere med projekter, der forbinder vores nationale og internationale aktiviteter.

En kommentar om opdagelsernes tid – som endnu ikke er forbi!

Som omtalt glimrede dansk ornitologi med sit fravær dengang for omkring 100 år siden, da andre lande arbejdede på højtryk med at opdage og beskrive verdens fugle. Da danske ornitologer endelig opdagede verden uden for Danmark, var de fleste fuglearter allerede beskrevet. Schiøler og Salomonsen kunne, takket være grundige studier af talrige fugleskind, navngive et pænt antal underarter. Men kun meget få danskere har haft lejlighed til at opdage og beskrive nye fuglearter.

Eller havde haft, for Zoologisk Museums projekter i Sydamerika og Afrika i de seneste år kom til at afdække den ene art efter den anden. Det krævede en intens og målrettet indsats inden for nogle af verdens meget artsrige områder, de såkaldte 'hotspots', og forudsatte en intuitiv fornemmelse for geografiske mønstre for artsdannelse og derudover, at man gik grundigt til værks. Højdepunktet var opdagelsen af to arter af skovhøns, *Udzungwa-skovhønen* (Dinesen et al. 1994, opdaget i 1991) og *Rubehoskovhønen* (opdaget 2001), som er blandt verdens sjældneste fugle, og som ifølge de nyeste

DNA-undersøgelser repræsenterer overlevende 'relikter' fra fasanfuglens tidligste udvikling for ca 40 millioner år siden (Crowe et al. 2006). Niels Krabbe har fundet mange arter af den slags, som virkelig kræver sans for detaljer og stemmeforskelle, ikke mindst tapaculoer, hvis skjulte levevis kan drive enhver ornitolog til vanvid, og så er de næsten umulige at se forskel på. Især på grund af Niels' grundige arbejde er antallet arter i slægten *Scytalopus* øget fra 10 i 1980 til 42 i 2006. Og så ligger der stadigvæk en halv snes arter i Zoologisk Museums skuffer, som skal dokumenteres lidt bedre, inden de bliver formelt beskrevet!

Jeg nævner disse opdagelser her til sidst som en lille kommentar til de mange DOFere, som kun rejser ud for at krydse så mange kendte arter som muligt, og altså kun rejser efter de 'sikre krydser'. Der er stadig spændende nye arter derude (Fig. 4), og ville det ikke være en større udfordring at udfylde nogle af de hvide pletter på landkortet og gøre en indsats der, hvor der stadigvæk kan være ukendte arter og ny viden at høste? Jeg vil håbe, at DAFIF-tanken, som blomstrede i 1990'erne, kan genopstå, og at eventyrlystne DOFere atter vil begynde at udforske ukendt land.

Referencer

- Bruun, A.F., S. Greve, H. Mielche & R. Spärck (red.) 1953: Galatheas jordomsejling 1950-1952. – Schultz Forlag, København.
- Christensen, H.R. 2001: Rejsen til Afrika. – Fugle og Natur 21, tillæg: 1-16.
- Christensen, H.R. 2006: Tanzania. Fattigdomsbekæmpelse - og biologisk mangfoldighed. – Fugle og Natur 26(2), tillæg.
- Christensen, S., O. Lou, M. Müller & H. Wohlmuth 1982: The spring migration of raptors in southern Israel and Sinai. – Sandgrouse 3: 1-42.
- Collar, N.J., L.P. Gonzaga, N. Krabbe, A. Madroño Nieto, L.G. Naranjo, T.A. Parker III & D.C. Wege 1992: Threatened birds of the Americas. – International Council for Bird Preservation, Cambridge.
- Crowe, T.M., R.C.K. Bowie, P. Bloomer, T.G. Mandiwana, T.A.J. Hedderson, E. Randi, S.L. Pereira & J. Wakeling 2006: Phylogenetics, biogeography and classification of, and character evolution in, gamebirds (Aves: Galliformes): effects of character exclusion, partitioning and missing data. – Cladistics (in press).
- Danielsen, F. & W. Verheugt 1990: Integrating conservation and land-use planning in the coastal region of South Sumatra. – PHPA and Asian Wetland Bureau, Bogor, Indonesia.
- Danielsen, F., D.S. Balet, T.D. Christensen, M. Heegaard, O.F. Jakobsen, A. Jensen, T. Lund & M.K. Poulsen 1994: Conservation of biological diversity in the Sierra Madre Mountains of Isabela and southern Cagayan Province, the Philippines. – DENR, BirdLife International, Zoological Museum and Danish Ornithological Society.

- Danielsen, F., D.S. Balete, M.K. Poulsen, M. Enghoff, C.M. Nozawa, A.E. Jensen 2000: A simple system for monitoring biodiversity in protected areas of a developing country. – *Biodivers. Conserv.* 9: 1671-1705.
- Danielsen, F., M.K. Sørensen, M.F. Olwig, V. Selvam, F. Parish, N.D. Burgess, T. Hiraishi, V.M. Karunakaran, M.S. Rasmussen, L.B. Hansen, A. Quarto & N. Suryadiputra 2005: The Asian Tsunami: a protective role for coastal vegetation. – *Science* 310: 643.
- Dinesen, L., T.J. Lehmer, O. Svendsen, L.A. Hansen & J. Fjeldså 1994: A new genus and species of perdicine bird from Tanzania: a relict form with Indo-Malayan affinities. – *Ibis* 136: 3-11.
- Fjeldså, J. 1982: Some behaviour patterns of four closely related grebes, *Podiceps nigricollis*, *P. gallardoi*, *P. occipitalis* and *P. taczanowskii*, with reflections on phylogeny and adaptive aspects of the evolution of displays. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 76: 37-68.
- Fjeldså, J. 2004: *The Grebes*. – Oxford University Press, Oxford.
- Fjeldså, J. & M. Kessler 1996: Conserving the biological diversity of *Polylepis* woodlands of the highland of Peru and Bolivia. A contribution to sustainable natural resource management in the Andes. – Zoological Museum and Nordeco, Copenhagen.
- Fjeldså, J. & N. Krabbe 1990: *Birds of the High Andes*. – Zoologisk Museum og Appollo Books, København/Svendborg.
- Hansen, T. 1962: *Det lykkelige Arabien*. – Gyldendal, København.
- Helms, O. 1943: Knud Andersen. En dansk Zoologs Skæbne. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 37: 98-111.
- Hemmingsen, A.M. 1951: Observations on birds in north eastern China, especially the migration at pei-tai-ho beach. I. General Part. – *Spolia Zool. Musei Hauniensis* 11.
- Hemmingsen, A.M. & J.A. Guildal 1968: Observations on birds in north eastern China, especially the migration at pei-tai-ho beach. II. Special Part. – *Spolia Zool. Musei Hauniensis* 28.
- Hollom, P.A.D., R.F. Porter, S. Christensen & I. Willis 1988: *Birds of the Middle East and North Africa*. – T & AD Poyser, London.
- Holm, M., A. Pedersen & H. Røjle Christensen 2005: Kenya - Naturforvaltning nær Ækvator. – *Fugle og Natur* 25(2): 1-16.
- ICBP 1992: *Putting biodiversity on the map: priority areas for global conservation*. – International Council for Bird Preservation, Cambridge.
- Johansen, H. 1943-61: *Die Vogelfauna Westsibiriens*. – *J. Orn.* 91-102.
- Johansen, H. 1956-58: *Revision und Entstehung der Arktischen Vogelfauna I-II*. – *Acta Arctica* 8-9.
- Johansen, W. 1991: *Trækfuglenes blodige vej*. – *Fugle* 11(4): 4-11.
- Jørgensen, A. 1929: *The Common Birds of Bangkok*. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 23: 88-89 (anmeldelse).
- Jørgensen, A. 1949: *Siams Vadefugle*. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 43: 60-80, 150-162, 216-237, 261-279.
- Kennedy, R.S., T.H. Fisher, S.C.B. Harrap, A.C. Diemos & A.S. Manamtam 2001: A new species of woodcock (Aves: Scolopacidae) from the Philippines and a re-evaluation of other Asian/Papuan woodcock. – *Fork-tail* 17: 1-10.
- Krabbe, N. 2001: *Hannes skov i Ecuador*. – *Fugle og Natur* 21(3): 12.
- Kramp, P.L. 1912: *Ornitologiske Dagbogsoptegnelser fra et Togt i Vestindien*. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 7: 125-131.
- Løppenthin, B. 1974: *Hans Christian Johansen*. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 68: 71-76.
- Mogensen, J. 1930: *Argentinas Dyr*. – *Græbes Bogtrykkeri*, København.
- Mortensen, T. 1908: *Fuglelivet paa de Dansk-Vestindiske Øer*. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 3: 151-161.
- Mayr, E. & J. Diamond 2001: *The birds of northern Melanesia. Speciation, ecology and biogeography*. – Oxford University Press.
- Nowak, E. 2005: *Wissenschaftler in turbulenten Zeiten*. – Stock & Stein, Schwerin.
- Paludan, K. 1936: *Report on the birds collected during Professor O. Olufsen's expedition to French Sudan and Nigeria in the year 1927: with field notes by the collector Mr. Harry Madsen*. – *Vidensk. Meddr dansk naturh. Foren.* 100: 247-346.
- Paludan, K. 1938: *Zur Ornithologie des Zagrosgebietes, W-Iran*. – *J. Orn.* 86: 562-638.
- Paludan, K. 1959: *On the birds of Afghanistan*. – *Vidensk. Meddr dansk naturh. Foren.* 122: 1-332.
- Pedersen, A. (red.) 1999: *DOFs internationale engagement*. – *Fugle og Natur* 19, tillæg.
- Pedersen, A. & H.R. Christensen 2003: *DOF gør en forskel*. – *Fugle og Natur* 23, tillæg.
- Pedersen, A. & H. Røjle (red.) 2004: *Sumba – en ø i Indonesien*. – *Fugle og Natur* 24, tillæg.
- Porter, R.F., S. Christensen & P. Schiermacker-Hansen 1996: *Field guide to the birds of the Middle East*. – T & AD Poyser, London.
- Reinhardt, J. 1870: *Bidrag til Kundskab om Fuglefaunaen i Brasiliens Campos*. – *Vidensk. Meddr naturh. Foren.* 1870: 1-267.
- Salomonsen, F. 1952: *Mindanao*. – H. Hirschsprungs Forlag, København.
- Stangerup, H. 1981: *Vejen til Lagoa Santa*. – Gyldendal, København.
- Strange, M. 1996: *Fuglene kender ikke grænser*. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Sørensen, U. & I.K. Petersen 1991: *Egyptiske vådområder på kanten af udviklingen*. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 85: 6-7.
- Westerskov, K.E. 1943: *Urfuglen*. – Gyldendal.